

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2007 metai

2

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2008

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2007

2

Vilnius 2008

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2007

2

Vilnius 2008

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2008
© Straipsnių autoriai, 2008

PUBLIKACIJA

DARIUS VILIMAS

BRASTOS VAIVADOS KAZIMIERO LIUDVIKO JEVLĄŠAUSKIO TESTAMENTAS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos tyrinėtojai seniai domisi Jevlašauskių¹ (Jevlaševskių) giminės atstovais². Ši dar XVI a. viduryje smulkių bajorų giminė per ketvertą kartų sugebėjo pakilti iki pat valstybės elito – senatorių. Pirmasis žinomas jų atstovas, dar neturėjęs Jevlašauskių pavardės, Michailas Liavonovičius³ (?–1575⁴) tebuvo stačiatikių šventikas Liachovičių miestelio cerkvėje, kelerius metus prieš mirtį sūnui gavus protekciją pabuvęs Pinsko ir Turovo stačiatikių vyskupu. Jo sūnus Teodoras (Fiodoras) Michailovičius Jevlašauskis (1546–1619) tarnavo kelių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų šeimoms ir joms parėmus tapo Naugarduko žemės pateisėju (nuo 1592 m.). Dar toliau žengė Teodoro vyriausiasis sūnus Jarošas (1578–1619), iš pradžių (nuo 1605 m.) dirbęs tame pačiame teisme raštininku, o vėliau (nuo 1613 m.) ir teisėju. Raštininkaudamas žemės teisme Jarošas Teodorovičius buvo ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo Naugarduko kadencijos raštininkas⁵. Nors istorijoje

¹ Kad tolesniuose šios šeimos tyrimuose pavardžių formos neįvairuotų, vartosime lietuviškojo T. Jevlašauskio „Atsiminimų“ leidėjo D. Kuolio pasiūlytą lituanizuotą Jevlašauskio pavardės formą. Beje, Albrechto Stanislovo Radvilos „Dienoraštyje“ vartojamos net kelios Jevlašauskio pavardės formos, pvz., šalia lotyniškosios *Iewlászowius* aptinkame ir *Iewlászewicius* formą; žr. A. S. Radziwiłł, *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632–1656*, t. 3 (1640–1647), Wrocław ir kt., 1972, p. 308.

² Naujausia publikacija šia tema: J. Tazbir, Teodor (Fedor) Jewlászewski i jego pamiętnik, *Aere perennius. Profesorzowi Gerardowi Labudzie dnia 28 XII 2001 roku w holdzie*, Poznań, 2001, s. 83–100.

³ T. Jevlašauskis, *Atsiminimai*, Vilnius, 1998, p. 21.

⁴ Ten pat, p. 33.

⁵ Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo Sprendimai (1583–1655), *Lietuvos teisės paminklai*, t. III, parengė V. Raudeliūnas ir A. Baliulis, Vilnius, 1988, p. 244, 508. Tik p. 508 nurodyta neteisinga jo raštininkavimo Vyr. Tribunole data 1605–1615 m., turėtų būti – 1605–1613 m.

žymiausias Jevlašauskis yra „Atsiminimų“ autorius, Naugarduko žemės pateisėjis Teodoras Michailovičius, tačiau aukščiausiai karjeros laiptais užlipni pavyko jo anūku ir Jarošo sūnui Kazimierui Liudvikui (~1606–1664), gyvenimo saulėlydyje tapusiam Brastos vaivada.

Kadangi būsimąjį vaivados tėvas Jarošas mirė gana jaunas⁶ – 41 metų amžiaus, Kazimiero Liudviko gyvenimas nebuvo lengvas. Nors dar kurį laiką buvo gyvi Kazimiero Liudviko seneliai, o ir jo motina Aleksandra buvo įtakingo Naugarduko vaivadijoje žmogaus, Valkavisko pilies paseniūnio Stanislovo Petraševskio dukra, našlės tai neišgelbėjo nuo įvairių nemalonumų. Toje epochoje vieninteliu užtikrintu būdu našlei apsisaugoti nuo gausių kreditorių tebuvo greitos vedybos. Todėl visai nenuostabu, kad jau 1619 m. gruodį⁷ Aleksandra vadinama Jurgio Zavišos žmona.

Tai buvo nepaskutinė jos santuoka, nes antrasis vyras greitai mirė. Po pusantrų metų, 1621 m. birželį, ji ištekėjusi jau trečiąją kartą⁸ – už Vilniaus žemės teisėjaičio Eziejaus Žygimantaičio Giedraičio, vėliau (1625–1629 m.) buvusio Valkavisko maršalu. 1629 m., po trečiojo vyro mirties, velionio seserys su savo vyrais apkaltino Aleksandrą nužudžius Ezejų. Aleksandrai 1632 m. teko su jau suaugusiais sūnumis iš pirmosios santuokos, Vladislavu ir Kazimieru Liudviku Jevlašauskiais, dėl šio kaltinimo bylinėtis Lietuvos Vyriausiąjame Tribunole⁹ su paskutiniojo vyro giminaičiais. Nors pagaliau tarpusavyje susiginčijo pačios seserys¹⁰, atrodo, kad bylą Jevlašauskiai pralaimėjo, nes 1635 m. našlė ir vienas jos sūnus karaliaus įsakymu buvo paskelbti banitomis¹¹, t. y. formaliai neteko pilietinių teisių.

Teodoras Jevlašauskis „Atsiminimuose“ mini, kad jo sūnus Jarošas 1604¹² m. jau buvo vedęs. Iš jo sužinome ir tai, kad vienas Jarošo ir Aleksandro vaikų, sūnus Jonas Stanislovas (1604 05 08–12 07)¹³, mirė kūdikystėje. Iš Jarošo testamento žinoma, kad prieš jo mirtį, 1619 m. pradžioje, jis turėjo du sūnus ir dukterį¹⁴ Kotryną. Vladislovui

⁶ Jarošas Jevlašauskis mirė 1619 m. kovo 27 d., mirties data žinoma iš evangelikų reformatų kunigo Jano Zygrovijaus laidotuvių pamokslo – Smierc chrzescianska, Na Pogrzeb Je(g)o M(o)sci Pana Jarosza Jewlaszewskiego, Sędzięo Ziemskiego Nowogrodzkiego, zmarłego w Panu Christusie dnia 27 Marca i odprawowany dnia 23 Maia Roku Panskiego 1619. Spisana przez X. Iana Zygrowiusza, Sługę pana Christusowego w Lubcze, W Drukarni Piotra Blastusa Kmity.

⁷ *Archiw Główny Aktów Dawnych* (toliau – *AGAD*), AR, Dz. X, b. 171, l. 10.

⁸ Ten pat, l. 23.

⁹ Šaukimas broliams Jevlašauskiams į Lietuvos Vyr. Tribunalą: Valkaviskas, 1632 m. vasario 28 d.: *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMABRS*), f. 43, b. 26897, l. 1–3.

¹⁰ Šaukimas į Lietuvos Vyr. Tribunalą Slanimo paseniūniui Samueliui Petkevičiui ir jo žmonai Elenai Žygimantaitei Giedraitytei, kviečia Ašmenos vėliavininkas Petras Steckis ir jo žmona Sofija Giedraityte, Valkaviskas, 1632 m. vasario 28 d. – ten pat, b. 24611, l. 1–v.

¹¹ J. Wolff, *Kniaziowe litewsko-ruscy od poczatku czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 71.

¹² T. Jevlašauskis, min. veik., p. 37.

¹³ Ten pat, p. 67–68.

¹⁴ Šis dokumentas taip pat yra rengiamas spaudai ir 2008 m. skelbiamas žurnale „Istorija“ (t. 71, p. 30–39).

tada buvo keturiolika, Kazimierui Liudvikui trylika metų, Kotrynos amžius nepaminėtas, matyt, ji buvo jaunesnė.

Nepaisant bylinėjimosi su antrojo patėvio giminaičiais, Kazimiero Liudviko Jevlašauskio karjera nuo penktojo dešimtmečio pradžios klostėsi gana sėkmingai. Jis vadinamas valdovo sekretoriumi jau 1632 m. pradžioje (ir rūmų dvariškiu). 1642 m. pabaigoje¹⁵ – 1647 m. buvo Vilniaus pavaivadis, t. y. galėjo vadovauti sostinės pilies teismui. Tais pačiais 1647 m. jis buvo seimo deputatas¹⁶. 1646 m. jis dar vadinamas ir karaliaus išdo dvariškiu ir siunčiamas įvesdinti sutuoktinių Kristupo (tuometinio Vilniaus vaivados, pas kurį pavaivadžiu buvo K. L. Jevlašauskis) ir Sofijos Chodkevičių į Bobruisko seniūnijos valdymą¹⁷. Dar po metų, 1649 m., K. L. Jevlašauskis (jau ir Pervalkos seniūnas) tapo ir Ukmergės seniūnu, tačiau ilgai šiame poste neišsilaikė¹⁸. Nors dėl šio posto laikymo yra kelios nuomonės, jis teigė, kad net neseniūnavęs tą pareigybę pardavė vietiniam maršalui Jurgiui Manvydui Iržikavičiui¹⁹. Po Smolensko kašteliono Vladislavo Valavičiaus pakėlimo į Vitebsko vaivadas²⁰ 1656 m. pavasarį jis skiriamas į atsilaisvinusį postą. Lenkų istorikų nuomone, tuo laikotarpiu K. L. Jevlašauskis priklausė karaliaus proteguojamiems asmenims, iš kurių Jonas Kazimieras Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tikėjosi sukurti stiprią savo šalininkų grupuotę²¹. Jau 1659 m. birželį²² K. L. Jevlašauskis tapo Brastos vaivada ir juo buvo iki mirties 1664 m. pradžioje (mirė tarp vasario pabaigos ir kovo pradžios). Varšuvos CSA archyve yra išlikę jo 1660 m. susirašinėjimo su LDK lauko (*polny*) raštininku pulkininku (Mykolu Kazimieru) Radvila fragmentai²³, taip pat žinoma, kad tą pačią 1660 m. pradžioje už karinius nuopelnus tėvynei ir dėl paties patirtų nuostolių savo valdose jam

¹⁵ Minimasis tame poste tarp 1643 m. sausio 3 d. ir 1647 m. gegužės 27 d., žr. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, tom I: *Województwo Wilenskie, XIV–XVIII wiek*, pod redakcją A. Rachuby, Warszawa, 2004, s. 161.

¹⁶ A. S. R a d z i w i ń s k i, *Memoriale rerum gestarum in Polonia*, t. 3, s. 308, 314, 315, 318.

¹⁷ 1646 m. balandžio 12 d. – *AGAD*, AR, Dz. X, b. 289, l. 17, 19.

¹⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1, s. 494–495, teigiama, kad postas buvo atiduotas vietiniam vėliavininkui Samueliui Aleksandruviui Komorovskiui (buvo seniūnu 1652–1659 m.), nes pats K. L. Jevlašauskis trejus metus nė karto nedirbo šiame poste.

¹⁹ A. S. R a d z i w i ń s k i, *Memoriale rerum gestarum in Polonia*, t. 4, 1974, s. 126. J. M. Iržikavičius tikrai buvo Ukmergės maršalas 1638–1653 m. pradžioje, bet jo seniūnavimas abejotinas; žr. A. S. R a d z i w i ń s k i, *Memoriale rerum gestarum in Polonia*, s. 431.

²⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, tom IV: *Ziemia Smolenska i województwo Smolenskie XIV–XVIII wiek*, pod redakcją A. Rachuby, Warszawa, 2003, s. 89.

²¹ A. R a c h u b a, *Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją, Dwór a kraj między centrum a peryferiami władzy. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Krolewski na Wawelu*, pod redakcją R. Skowrona, Kraków, 2003, s. 419–421.

²² Skyrimas 1659 m. birželio 20 d., žr. *Metryka Litewska. Księga wpisow Nr. 131*, Warszawa, 2001, s. 226.

²³ *AGAD*, AR, Dz. V, b. 6070, l. 1–48 – trylika 1660 m. sausio–liepos mėn. laiškų, dauguma jų rašyti iš Varšuvos.

kaduko teise skirtas visas perbėgėlio (rebelianto) į maskvėnų pusę Romano Oskierkos kilnojamas ir nekilnojamas turtas²⁴. Kaip Smolensko kaštelionas ir Brastos vaivada K. L. Jevlašauskis turėjo dalyvauti ir visuose to laikotarpio Respublikos seimuose (jų buvo keturi).

Atrodo, kad Brastos vaivada buvo paskutinis šios Jevlašauskių šakos vyriškos linijos palikuonis, nes jo testamente, kurį siūlome jūsų dėmesiui, iš artimų giminaičių minima tik teta vienuolė Teresė Petraševska ir dukterėčia (matyt, Vladislavo duktė) Domicelė, kuri tuo metu jau buvo ištekėjusi už Mykolo Jundilo. Dar ten sutinkame ir Marijoną Petraševską, turbūt irgi tetą, gavusią pinigų, bei „broli“ (gal pusbroli?) Mikalojų Siegenį, kuriam užrašytas Jasieniovicos palivarkas Valkavisko paviete.

Neaišku, ar Kazimieras Liudvikas turėjo vaikų. Istorijoje išlikęs jo žmonos Elžbietos Kotrynos Švabaitės (pirmojoje santuokoje – Vladislavienės Gieškovskos²⁵) vardas, bet kadangi testamente vaikai neminimi, galima spėti, kad jis jų neturėjo arba jie mirė (ar žuvo to meto karų sukūryje) prieš jį. Ne visai aiški ir vaivados tikyba, nors pagal tai, kad vyriausiuoju savo testamento vykdytoju K. L. Jevlašauskis skyrė Vilniaus vyskupą Jurgį Belozarą, taip pat dar du katalikų dvasininkus, labiausiai tikėtina, kad jis jau buvo katalikas. Vilniaus vyskupui ir Katalikų bažnyčiai (taip pat ir Valkavisko bažnyčiai) skirta ir didžioji vaivados turto dalis. Netgi prašoma palaidoti Valkavisko katalikų bažnyčios rūsyje. Žinant faktą, kad dar jo senelis ir tėvas buvo aktyvūs evangelikų reformatų bendruomenės nariai, tai kiek stebina, tačiau iš bendro atsivertėlių į katalikybę (procesas suaktyvėjo po karų su Švedija ir Maskvos valstybe XVII a. antrojoje pusėje) srauto tai neišsiskiria. Tiesa, tvirtinti, kad K. L. Jevlašauskis atsivertė į katalikybę tik gyvenimo pabaigoje, negalima – dar iki XVII a. vidurio karų jis fundavo²⁶ dvi koplyčias Vilniaus katalikų bažnyčiose, taip pat ir Vilniaus pavaivadžiu jis dirbo pas kataliką vaivadą Kristupą Chodkevičių²⁷. Sunku pasakyti, kodėl jokių svarbesnių valstybinių pareigų neužėmė vyresnysis Kazimiero Liudviko brolis Vladislovas, bet suaugusios jo dukters paminėjimas rodo, kad jis nemirė jaunystėje ir buvo vedęs.

Testamente gausu įdomių buitinių detalių, pavyzdžiui minimos vaivados turėtos kariatės, žemaitukų veislės arkliai, stalinis laikrodis, auksiniai kryžiai ir kiti liturginiai reikmenys. Tarp testamentą pasirašiusių ir antspaudavusiųjų asmenų minimi

²⁴ 1660 m. sausio 16 d., žr. *Metryka Litewska. Księga wpisow Nr. 131*, s. 215.

²⁵ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, tom IV.

²⁶ Dar būdamas Vilniaus pavaivadžiu po 1645 m. jis įrengė Loreto (ji, beje, minima ir testamente) Švč. Mergelės Marijos koplyčią Vilniaus šv. Jonų bažnyčioje, taip pat iki 1655 m. pastatė (ir įrengė kartu su bernardinų vyresniuoju Tomu Dygonu) Kristaus prie stulpo koplyčią Vilniaus bernardinų bažnyčios šventoriuje – žr. M. Paknys, *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 164.

²⁷ *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, tom I, s. 195.

keli Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pavietų pareigūnai, tekste paminėta daugybė testuotojo skolintojų ir skolininkų, taip pat po pono mirties žeme ir daiktais apdovanojamieji. Be gausių aukų Katalikų bažnyčiai, įdomi ir piniginė auka Valkavisko cerkvei. Tarp asmenų, minimų testamente, yra ir Sofija Pacaitė-Chodkevičienė, Vilniaus kaštelionaitė, buvusio Vilniaus vaivados Kristupo giminaitė.

Galima spėti, kad kažkada gausi (Teodoras Javlaševskis mini XVII a. pradžioje turėjęs devynis sūnus ir penkias dukras²⁸) Jevlašauskių giminė išmirė per XVII a. karus. Keliolika metų po Kazimiero Liudviko mirties jo turtus dalijosi tolimi giminaičiai²⁹ ar visai jam svetimi žmonės³⁰.

Brastos vaivados Kazimiero Liudviko Jevlašauskio testamentas

Valkaviskas, 1664 03 08. Į Valkavisko pilies teismo knygą Jeronimas Konstantinas Kalusovskis įrašo velionio Brastos vaivados Kazimiero Liudviko Jevlašauskio testamentą.

Mums žinomi trys Kazimiero Liudviko Jevlašauskio testamento nuorašai. Visi jie saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje: P. Karazijos kolekcijoje: f. 264, b. 1264, l. 1–4 (*Nuorašas-1*), Vilniaus kapitulos fonde, f. 43, b. 26626, l. 1–4 (*Nuorašas-2*) ir A. L. Zoštauto kolekcijoje, f. 273, b. 2422, l. 1–4 (*Nuorašas-3*). Testamento nuorašai sunumeruoti sąlygiškai pagal jų chronologiją.

Nors testamento nuorašų tekstai beveik autentiški (skiriasi tik vienu sakiniu ir keliais žodžiais), teksto publikacijos pagrindu paimtas *Nuorašas-1*, kaip anksčiausias (tų pačių 1664 m.), nes kiti du nuorašai yra vėlyvesni: *Nuorašas-2* yra 1669 m., o *Nuorašas-3* yra 1697 m. to paties testamento išrašai iš pavietų teismų knygų. Rankraščių rašyba sutinkrinta, neaiškių vardų ar vietovardžių rašyba sulyginata tarp visų nuorašų, besiskiriantys vardai ar vietovės skirtinguose nuorašuose nurodytos nuorodose. Tekste iškeltinės raidės pažymėtos kursyvu, praleistos raidės įrašytos lenktiniuose skliaustuose ir lotynika, ir kirilika rašytoje teksto dalyje. Testamento rašyba supaprastinta, paliekant tik dvejetainę „z“ (z ir z) ir raidės „l“ rašybą (l ir l) rašybą. *Nuorašas-1* surašytas ant keturių 31x21 cm formato popieriaus lapų iš abiejų pusių, susiūtų žaliu siūlu, kuris dabar išplyšęs. Po dokumentu irgi priklijuotas žalias siūlas. Lapuose 1, 1v ir 2 yra pabraukymų.

Dokumento atvarte (reverse) lape 4v yra šie trys užrašai skirtinga rašysena:

a) skersai lapo, per sulenkimą, iš viršaus į apačią – Dokumenta Cerkwi / Wolkowyskiey / i Cerkwi Wolkowickiey

b) apversta – Widimus Testamentu z Xi(a)g кгородских волковыских Wielmozne(g)o / Ie(g)o m(osci) Pana Woiewody Brze / skiego, *Ludwika Jewlaszewskiego*, Ktorem / na Cerkiew Wolkowys / ką Funduię [paskutinis žodis nubrauktas] / Pana Jewlaszewskiego, [abu žodžiai nubraukti] / ktorem zapisuie na Cerkiew Wolkowy / ska zlo 350 A(nn)o 1664 / N2o

c) apačioje tiesiai – Скорикова Калусовский.

²⁸ T. Jevlašauskis, min. veik., p. 37.

²⁹ Dar 1698 m. dėl K. L. Jevlašauskio skolų ginčijosi Mykolas Jundzilas ir Upytės maršalas Kristupas Belozaras – *LMABRS*, f. 264, b. 1070, l. 1–2.

³⁰ Pavyzdžiui, Rosės dvarą, sumokėjęs visas K. L. Jevlašauskio skolas, iš Vilniaus kapitulos įsigijo tas pats Kristupas Belozaras (velionio vyskupo J. Belozaro sūnėnas), Vilnius, 1672 m. gegužės 15 d., *LMABRS*, f. 43, b. 24412, l. 1–2.

I. 1 Видимус с книг кгородских в раду г(оспода)рског(о) староства Волковыского Лета от нароженя Сына Божог(о) тисеча шестсотъ шестдесят четвертого, м(е)с(е)ца марьца осмого дня.

На рочкохъ судовых кгородскихъ сегож м(е)с(е)ца марца первог(о) дня прыпалыхъ и судовне у Волковыску отправоваемыхъ перед нами, Станиславом Сегене(м) подстаростим, Александром Ордынцом судею и Юремъ Туловскимъ³¹ писаром, врадниками судовыми кгородскими, од велможно(г)о пана ег(о) м(и)л(о)сти пана Яна Трызны, старосты Волковыског(о), державцы Порозовского и Новодворского, на sprawy судовые кгородские повету Волковыского высажонными, поставившысе очевисто его милост пан Геронимъ Константы Калусовский оповедал и ку актыкованю до книг кгородскихъ Волковыйскихъ покладал тестаментъ зошлог(о) смертю ясне велможног(о) ег(о) м(и)л(о)сти пана Казимера Людвика Левлашевского, воеводы Берестейского, Превалского, Шмелтинског(о) старосты, Колчыцьког(о) державцы, рознымъ особом, в том тестаменте выражоним даны и належачы, которог(о) тестаменту мы, врад, перед нами покладаног(о) огледавшы и чытаног(о) выслужавшы и руками нашими назначывшы, велели есмо до книг кгородскихъ Волковыйскихъ уписати, который уписуючы у книги слово до слова так се в себе маеть.

W imie przenaswiętuzey y nierozdzielney Troycy Świętey, oycy, syna y ducha świętego stansie, ku wieczney pamieci Amen. Wiedząc niepewność życia ludzkiego, yz kozdy, który z żywota macierzynskiego na ten padł świata iest wypuszczony, długu śmiertelności nieodmiennie zapłacić musi, a o terminie conclusyi życia ludzkiego o y godziny śmierci wiedzieć niemoże y kazdey sprawy pismem nieobwarowanąę prętko w niepamięć ludzką przychodzą, a pozostałą dobra między krewnymi y przyjaciółami miasto wdzięczności y starania dusze, także błaganie maiestatu Boskiego za grzechy zchodzące z świata, do (za)wiruchow y wielkich przychodzi nieznasek y zawodow. Czemu zabiegając ja, Kazimierz Ludwik Jewłaszewski, wojewoda Brzescki, Przewalski starosta, będąc od pana Boga chorobą cieszko obłożna || **I. 1v** nawiedzony, iednak przy zupełney pamięci y zmysłach doskonałych zostając, to ostatnią wolą moją tak rozparządzą y dysponię wszystkie dobra y ruchomości moię. Naprzod gdy mie najwyższy Pan do chwały swey świętey z tego świata mizerne powołać raczy, tedy dusze moja w ręcę Bogu wszechmogącemu stworzycielowi y odkupicielowi memu, od ktorego mi iest dana w poważną przyczynę y ochronę przenaswiętszey Panny dobrodzieyki moiey y wszystkich świętych, osobliwie świętego Kazimierza, patrona mego, oddaie y poruczam niewątpiąc, yz Pan y Stworzyciel, niepomniąc na wielkość grzechow mych, ale dla okrutney męki y śmierci swey, syna swego

³¹ Nuoraše-3 – Теловскимъ.

namilszego y przyczynę Panny Przenaswiętszey w poczet wybranych swych przyiowszy, cząstko dziedzicstwa swe(g)o udarowac raczył. A ciało moje grzeszną jako ziemia ziemi w kosciele Wołkowyskim, w sklepie nowym za ołtarzem wielkim nim będzie zmurowany od ich m(o)s(cio)w panow executorow, choc w drewnianym nowe z trzema oknami zrobiony porządkiem chrześcianskim przy zgromadzeniu jako naywiększym kapłanow, tak podczas exegiu, jako nayprętszych po smierci moiey, jako podczas pogrzebu y przy odprawowaniu mszey świętych, jako naywięcey y zwycaynych ceremoniach pogrzebowych oddanę byc ma za ekzekutorow tey ostatniey woli moiey, jasnie wielmożne(g)o je(g)o m(osci) xiędza Jerze(g)o Białożora, biskupa Wilenskie(g)o, dobrodzieya bratta me(g)o, ktoregom za zywota me(g)o wszelkiey laski y dobrodzieystwa doznawał, także przewielebnych je(g)o m(o)sciow, xiędza Alexandra Kotowicza, scholastyka Wilenskiego, regenta cancelaryi wielkiey W(ielkieg)o X(ięstw)a Lit(ewskieg)o y je(g)o m(o)sci xiędza Władysława Silnickiego, Gnieznienskie(g)o y Wilenskie(g)o kanonika, je(g)o krol(ewskiey) m(o)sci sekretarza, unizenie upraszaiąc, naznaczam maiętnosci moie wieczyste, Ros Kocilowszczyznę nazwaną, samy dwor z budowaniem dwornym, gumienym, obornym, folwarkowym, zbozem, bydłem, s prętami domowymi, z gruntami wszelakimi, sianozęciami, borami, lasami, stawami, sadzawkami, młynami, faluszami, wsiami, poddanemi, ze wszystkimi przynaleznosciami. Drugą, nazwaną Swieciwą, która na ten czas w pewney sumie pieniędzy prawem zastawnym u je(g)o m(o)sci pana Kozieleckie(g)o w dzierzeniu zostaię, po oddaniu zastawney summy tez dwor z budowaniem dwornym, z bydłem y ze zbozem, do zostawy podanym, z gruntami, sianozęciami, lasami, mlinami, poddanemi y ze wszelakimi przynaleznosciami w powiecie Wołkowyskim leżące, według ograniczenia praw dawnych, teraz ieszćce za zywota me(g)o przez jenerala krola je(g)o m(o)sci pana Jana Cedrowskie(g)o y pana Daniela Swieszkowskie(g)o, y 3 stroną || 1. 2 szlachtą, na ten czas przy nich będącą, przewielebnemu je(g)o m(o)sci xiędzu Władysławowi Silnickiemu, Gnieznienskiemu y Wilenskiemu kanonikowi, je(g)o Krol(ewskiey) m(o)sci sekretarzowi jako executorowi, odemnie ustnie uproszonemu wszelka moc prawo w posessyą y intromisyą na ymie jasnie wielmożne(g)o je(g)o m(i)l(o)sci xiędza Jerze(g)o Białożora, biskupa Wilenskie(g)o zdałem, a po smierci moiey do posesyi tych obudwu maiętnosci z wolnym iako chcąc szafunkiem. Temuz jasnie wielmożnemu je(g)o m(o)sci xiędzu biskupowi Wilenskiemu wnose y temu maiętnosciami według woley y upodobania je(g)o m(o)sci dysponowac, tak za zywota, jako post sero fata je(g)o m(o)sci pozwalam. Srebro moię, co po mnie zostanie, zregestrowawszy, także ruchomę wszystkie rzeczy y wszystkie ochedostwą, futrą, sobole, rysie, obicie roznę, cyna, miedz, konie, karoce³² oprócz te(g)o, co komu legował, przez ręcę przewielebne(g)o je(g)o m(o)sci xiędza kanonika Gnieznienskie(g)o do rąk je(g)o m(o)sci xiędza biskupa

³²Nuoraše-3 – karete.

Wilenskie(g)o oddaną byc maia y spolnę dyspozytyi wszytskich jich m(o)s(cio)w xię-
zy executow, ktorzy pokornie upraszam, aby za dusze moia do kosciola
Wołkowyskie(g)o, do cerkwi y szpitala według legatyei moiey dosic uczynioną, jako
na kosciol Wołkowyski, aby za dusze moia y przodkow moych pana Boga proszono w
kozdy tydzien mszy swiętych dwie wiecznemi czasy odprawowaną, trzy tysiące zło-
tych na tych ze maieŃnosciach prawem wyderkafowym funduie, obicie atlasowe
wszytkie do tegoz kosciola Wołkowyskiego zapisuie y aby zaraz do tegoz kosciola
oddano było, upraszam. Na cerkiew Wołkowyska za polska y na restewratią oney zło-
tych trzystą. Na mszę swiętę złotych piędziesiąt do teyze cerkwi zapisuie, ktore aby
zaraz do oycy Bukrabowicza, swieszczzenika tameczne(g)o było oddanę, prosze. Do
teyze cerkwi ryze adamaszkowę y kilich s patyną s tegoz ochędostwa y srebra
sprawiwszy, aby oddaną było miec chce, je(g)o m(o)sci xiędzu Janowi Rogoszowi,
wikaryemu Wołkowyskiemu na try cezyme y za pracą je(g)o m(o)sci w chorobie moiey
złoty ch sto, s tych ze dobr srebra y ochędostwa me(g)o zapisuie upraszaiąc, aby za
grzechi moiey pana Boga jako nayprędzey błagał do Loretu Naswiętszey Panny Wilen-
skiego. Łancuch moy złoty, ktory na sobie noszywał, ma byc oddany na szpital Wołko-
wyski, aby byl zbudowany y ufundowany złotych dwiescie. Leguie s tych ze dobr
pozostałych y ruchomosci sługom moym wszytskim, mianowicie panu Karolowi Jas-
kołdowi, ktoremu krom zasług, złotych siedmdziesiąt winienem, panu Adamowi Mor-
giewiczowi, panu Jerzemu Siehieniowi, panu Stanisławowi Niemczynowiczowi, panu
Janowi Zochowskiemu, panu Leonowi Tarasowiczowi y inszey czeladzi mey od
starsze(g)o do namnieysze(g)o nagroda aby według zasług kozde(g)o po słusznym
rachunku z tego srebra, ochędostwa, koni stanela y zupełnie zapłacona byla, wszytko
prosze, co jezeliby niewystarczyli s tey ze maieŃnoci moiey Rosi y sum, nizey miano-
wanych pienięznych, || 1. 2v od roznych osob, mnie winnych, ma byc satisfactia zupełna
kozdemu, aby nic na duszy mey niezalegało, jey m(o)sci pannie Teresie Pietraszewskiej,
zakonnicy, a ciotce moiey złotych tysiąc. Jey m(o)sci pannie Maryannie Pietraszewskiej
złoty ch pięcseth, je(g)o m(o)sci panu Mikołaiowi Siehieniowi, bratu memu, folwark
moy Jasienowice w powiecie Wołkowyskim leżący z poddanemi, z gruntami
wszelakimi, sianozęciami y przynależnosciami, z młynem, stawem, gayami, do żywo-
ta ie(g)o m(o)sci wolno y spokojną posesyią zapisuie, y na tey ze sumy pięc tysięcy
złoty ch je(g)o m(o)sci samemu y potomkom je(g)o m(o)sci wnosze, na kturym folwar-
ku wszelkie ciężary, jakię by się ieno y długi pokazali, nie je(g)o m(o)sc pan Siehien,
ale ich mosc(i) panowie exekutorowie z maieŃnoci moiey Rosi y Swięcicę znosic
powinni będą. Je(g)o m(o)sci panu Adamowi Dołgirdowi złotych dwa tysiąca y dwa
zupany atlasowę zapisuie, ktory ze na swoię ymie je(g)o m(o)sci panu Wilczkowi,
podstolemu Wołkowyskiemu oblig dał na zboze na moie własną, potrzebę obroconę,
tedy w tym, aby ich m(o)sc(i) panowie exekutorowie zastępowali, wielce prosze, panu
Balewiczowi Stanisławowi przy dwuch włokach, ode mnie zapisanych y ustąpionych

w Baczyncach – włók dwie osiadłych z chłopami, a dwie pustych, mianowicie puł włoki Bubnow y puł włoki Pasakowska³³. Cimochowska³⁴ puł włoki, do tego w Pawłowej Gurze gruntu morgow czterdzieście. Sawicki na puł włoki, do ie(g)o przydając sianozęc w Masziskach³⁵ morgow pięć y 3 zaroslami. A jesliby w tym ich m(os)ci panowie exekutorowie widzieli przeszkodę maiętnosci główney, tedy na innym mieyscu włók cztery 3 sianozęciami y 3 zaroslami wydzielic maia, które ja jemu y małżące je(g)o zapisuię do zywota y sumy pieniędzy tysiąc złotych na tez grunty wnoszę, która suma po smierci onych potomkom albo successorom ych oddana byc ma. Panu Samuelowi Szymkiewiczowi konia scugu zmojdzina karych, którego obierze y kuntusz popielicowy zapisuię, które(g)o cale w opiekę je(g)o m(o)sci xiędzu biskupowi oddaie. Panu Alexandrowi Kałusowskiemu, pokoioiwemu memu konia, także które(g)o s tych ze zmojdzinow sobie obierze wierzch axamitny y zabelłowy od soboli, guzikow złotych rubinowych osmnascie, czapracki dyamentowę, zupan atlasowy biały. Pana Kazimierza Zuchowskiego od liczby cale uwalniam y koni pare ze zmojdzinow karych zapisuię. Panu Janowi Stachurskiemu włokę iedną zapisuię od Rosi y sumę złotych dwiescie piędziesiąt na ten grunt onemu zawiodszy wnoszę, która suma po smierci ie(g)o należy tym successorom oddana byc ma. Hayduka Michała po smierci moiey cale || 1. 3 uwalniam y puł włoki gruntu s pognoiami, sianozęciami w Baczyncach zapisuię. Także Ferensowi haydukowi y Janowi mazurowi, woznicy, po puł włoki gruntu tam ze do zywota ich naznaczam. Sadowniczemu Semionowi Olexieiewiczowi także puł włoki gruntu zapisuię do zywota onego3, cale ych uwalniając od powinności dwornych. Stefanowi kucharzowi złotych piędziesiąt odkażuię, który do zywota swe(g)o 3 zoną we dworzę moym Rosi na chlebie dwornym mieszkac ma. Srebro, które jest w zastawie po roznych mieyscach, ich m(o)sc(i) xięzy exekutorowie okupic maia, które w rejestrze srebra specyfikuię y o którym by sie na potym dowiedziec mogli. A co sie tknie długow moych, roznym osobom winnych, te wszystkie, które sie słusnie winnę, pokaza, ych m(o)sc(i) panowie exekutorowie moy 3 sumy tez mnie u xiążecia je(g)o m(o)sci Kurlanskie(g)o, także u je(g)o mosci pana Brochowskie(g)o będącą, ku temu sumy, na starostwie Przewalskim przychodzące³⁶ y innych sum moych, które by się pokazały, one poodyskawszy, nieodwłocznie popłacic maia. A jesli by te sumy długom moym niewystarczały, albo tych sum 3 jakich przyczyn ich m(o)sc(i) panowie exekutorowie odyskac nie mogli, tedy ze wszelakich dobr moych pozostałych wszystkie długi moie, jakowę by się ieno komu słusnie winnę pokazały, popłacic maia, aby summienie moie niwczym obciążonę nie było y nickt na mnie maiestatowi Boskiemu nie suplikował. Je(g)o m(o)sci panu Michałowi Jundziłowi z jey m(o)scią panią Domi-

³³ Nuoraše-2 ir Nuoraše-3 – *Pusakowska*.

³⁴ Nuoraše-3 – *Cimochowski*.

³⁵ Nuoraše-2 – *Mosciskach*.

³⁶ Nuoraše-3 vietoje šio žodžio yra žodis *bėdącej*.

cello Jewłaszewską, synowicą moją spłodzonym potomkom jako za żywota błogosławił, tak też błogosławięstwo zostawuję, gdyz sie je(g)o m(o)sci odemnie de omni jure dosic stało, ich mosciom panom rodzicom onych, od ktorých y zrzeczenie otrzymałem, a lubo obligami uporczywie pewnę zatrzymali, to ieden wyplacony srebrem, drugie szatami y różnym ochędostwem kasuię. Karocę restawrowaną odemnie wielko jako za żywota u mnie będącemu kazałem wydac, tak y teraz naznaczam dyspozytią moją listowna, jasnie wielmożney jey mosci paniey Zoffiy Pacownie Chodkiewiczowej, kasztelance Wilęskiej, od lat kilku powierzoney do schowania dano, wiecznie kasuię y umarzam, ktora jako skasowana aby u zadne(g)o sądu wagi y mocy niemiała miec, chcę. Koncząc tedy y zawieraiąc te ostatnią wole moię y wszystkie dobra moię, leżące y ruchomę, sumę pienięzną, srebro, ochędostwo, obicie, konie, wozy, cyn, miedz, zboze, bydło y co kolwiek po mnie pozostanie, oprócz zegarza wielkie(g)o y dźwonka rozancowe(g)o y krucyfiksa stołowego, to tylko do kościoła Wołkowyskie(g)o ma bydz oddano. Zegarek moy stołowy, ktory ma byc directorium wielkie(g)o zegara, je(g)o m(o)sci xiędzu Ławrynowiczowi, dziekanowi Wołkowyskiemu zapisuię³⁷. Jasnie wielmożnemu je(g)o mosci xiędzu biskupowi Wilenskiemu, dobrodziejowi bratu memu y je(g)o m(o)sci || I. 3v xiędzu scholastykowi Wilenskiemu y je(g)o mosci xiędzu kanonikowi Gnieznienskiemu, jako exekutorom w ręcę, w moc y dyspozytią oddaię. A nad to uwazaiąc jasnie wielmożne(g)o je(g)o mosci xiędza biskupa Wilenskie(g)o laskę y afekt braterski przeciwku sobie, więc y pracę kolo obrzendor ciała me(g)o grzeszne(g)o, tak też sperym y trudnosci na znoszeniu ciężarow z dobr moych, na tych ze wszystkich dobrach moych po zniesieniu wszystkich, a wszystkich ciężarow y długow moych, summę dziesięć tysięcy złotych polskich je(g)o m(o)sci zapisuię. A jesliby dla powaznych y publicznych spraw swoych więcey pasterskich tych moych trudnosci, ktore sie pokazą na dobrach moych przyiac na się nie mogli, tedy przewielebny kapitule Wilęskiej też pracę łasce y miłosci braterskiey zaleciwszy pomienionę dobra w posesyią y dyspozytią podaię y pomieniono jasnie wielmożnemu je(g)o m(o)sci xiędzu biskupowi Wilenskiemu sumę toz kondytią naznaczam zwałszcza ze na tych ze dobrach sumę pewną wyderkafowym prawem³⁸ zapisano jich m(o) s(ciom) winien zostaię y pożytek za pewnę lata podług rachunku me(g)o ich mos(cio) m zatrzymany iest, ktory przewielebny kapitule ciz ich m(o)sc(i) panowie exekutorowie te dobra moie y ruchomosci wszystkie zdac by powinni, po tysiäckroc przez ukrzyzowane(g)o Jezusa upraszaiąc, aby tak dobrami memi dysponowac raczyli, jako by dobra moie wystarczyli wszystkich ciężarow wyplacenie y dusza moya niczym przed maiestatem Panskim onerowana niebyła y aby jako nayprędzey za staraniem ich

³⁷ Paskutinis sakiny's nuo žodžio *Zegarek* yra tik Nuoraše-2 ir Nuoraše-3. Nuoraše-1 jo nėra.

³⁸ Šia teise buvo mokamas fiksuotas piniginis mokestis (procentai) nuo metinių valdos pajamų, kurios pačios galėjo įvairuoti.

m(o)s(cio)w przez ofiary przenaswiętsze jałmuzny od wszytkich ciężarow uwolniona została, aby wszystkimi silami³⁹ ich mosci panowie exekutorowie po wszystkie czasy inuiqilem⁴⁰, za co pan Naywyszzy hoyną odpłato jich m(o)sc(io)w tu, na ziemi, a po tym y w krolewstwie swoim odpłatą będzie. Nad to, uwazaiąc ych m(o)sc(io)w xięzy exekutorow prace y zycząc ich m(o)sc(io)m zachęcić do wszelakiey pomocy jasnie wielmożnemu je(g)o m(o)sci xiędzu, biskupowi z tegoz srebra podług uwagi, aby samze je(g)o mosc xiądz biskup ich m(o)s(cio)m competentem gratificował, wielce upraszam. Do ktore(g)o testamentu ostatniey woli moiey ręką moią własną podpisawszysię, uprosiłem o podpis rąk ich m(o)sc(iow) panow przyiaciáll moych, kturzy za oczewisto y uszną prosbą moią pieczęci przycisnąc przy moiey y ręcę swe do te(g)o testamentu mego podpisac raczyli. Pisan w Rosi dnia czternastego lutego, roku tysiąc szescset || I. 4, szescdziesiąte(g)o czwarte(g)o. А у того тестаменту пры печатях подпис рукъ тьми словы, Jewłaszewski, woiewoda Brzescki, do tego testamentu ręką moią własną podpisuię m(anu) pr(opri)ą. Będacy przy sprawowaniu tego testamentu y proszony ustnie pieczętarz od je(g)o mosci pana Jewłaszewskie(g)o, woiewody Brzesckie(g)o, Stanisław Władysław Tryzna, sędzia ziemski Wołkowyski; ustnie a oczewisto proszony pieczętarz od je(g)o m(o)sci pana Ludwika Jewłaszewskie(g)o, woiewody Brzesckie(g)o do tego testamentu podpisuię Krzysztof Tołoczko m(anu) pr(opri)ą. Będąc proszony ustnie od je(g)o mosci pana woiewody Brzesckie(g)o do te(g)o testamentu, Wacław Nimczynowicz⁴¹ ręką własną. Ustnie proszony pieczętarz do te(g)o testamentu od je(g)o mosci pana woiewody Brzesckie(g)o, Jan Cedrowski, jeneral je(g)o krol(ewskiey) m(o)sci powiatu Wołkowyskie(g)o. Который же том тестаментъ за поданем до актъ книгъ кгородскихъ Волковыскихъ черезъ помененого е(г)о м(и)л(о)сти п(а)на Геронима Константо(г)о Калусовско(г)о зо всею речю, в том тестаменте помененою, до книгъ вечыстыхъ кгородскихъ Волковыскихъ ест уписан. С которыхъ и сес видымус под нашими урадовыми печатми стороне потрeбуючой выдан. Писан у Волковыску.

Išlikęs atvartas su žaliu siūlu. Užklijuotas, bet be antspaudo ir be parašo⁴².

³⁹ Nuoraše-3 vietoje šio žodžio įrašytas žodis *dobrami*.

⁴⁰ Neaiškūs žodis, antrajame nuoraše įrašyta *In Nilem*, o Nuoraše-3 įrašyta *In Vilem*.

⁴¹ Klaida, turėtų būti *Niemczynowicz*, taip parašyta ir kituose nuorašuose.

⁴² Antspaudas ir pilies teismo raštininko parašas kirilika yra išlikęs tik trečiajame nuoraše. Antrajame ir trečiajame nuorašuose dar yra paminėti tų išrašų laikotarpio (1669 ir 1697 m.) Valkavisko pavieto pilies teismo pareigūnai.